

Janovics Mária

MAGYAR VILÁGOK A VAJDASÁGBAN

Hungarian worlds in Vojvodina

Hajnal Virág–Papp Richárd: Közelből is távol. Magyar világok a Vajdaságban. VMMI, Zenta, 2008

Hajnal Virág kutatási területe a nyelvészeti antropológia, lokális identitás, interetnikus kapcsolatok, egyén és közösség jelenségekörének vizsgálata három délvidéki közösségben: Zentán, Bácsfeketehegyen és a szerémségi Dobradóban. Papp Richárd kutatási területe nemzettudat és tradíció, vallás és etnicitás. Vizsgálódásait a magyarországi szerbek, budapesti, kárpátaljai és izraeli zsidó közösségekben, valamint a Délvidéken végzi.

„S nyolcvan év után lassan eljutunk oda, hogy az ország, amely oly sok névvel és jelzővel ajándékozott meg bennünket, eltűnik a föld színéről, vagyis a térképről” – olvashatjuk a Németh István: *Lélekvesztőn* (Újvidék, 2002. Forum Könyvkiadó) című könyvéből vett idézetet, mely tükrözi a kötetben szereplő tanulmányok témáját.

„A kulturális antropológián egy meghatározott embercsoport tanult hagyományát, életmódját értjük, amelyben osztoznak az adott csoport tagjai.” (7. o.) Érdekes kérdések fogalmazódnak meg már az első sorokban. „Nevezhetjük-e a Vajdaságban élő magyarokat egy közös kultúra birtokosainak, hiszen anyanyelvük, identitásuk, etnohistóriájuk egyaránt a magyar nemzeti kultúra része?” (7. o.)

A kötetben kilenc tanulmány szerepel, melyek a kulturális antropológia kutatásaira épülnek. A megfigyelés ideális esetben éveken át tart, így a megfigyelt, vizsgált jelenségeket a csoport tagjainak világában való elhelyezkedés tapasztalataiból fogalmazzák meg. A fent említett három vajdasági közösségen belüli vizsgálódásból kiderül, annak ellenére, hogy jobbára magyar lakta településekről van szó, a magyarságnak külön világa van, mely területi elhelyezkedés alapján jön létre.

A Hajnal Virág által írt első tanulmány, a *Majd kiszeditek belőle*, ami nektek köll, a dobradói vizsgálódás bizonyos részleteit foglalja össze. Leírja a második világháború óta Szerbiához, ezen belül a Vajdasághoz tartozó Szerémség történetét, ahol Dobradó elhelyezkedik. A dobradói mikroközösség világát vizsgálva, fontos volt a jelenségeknek az emberhez való viszonyukban való látása. A falu tagjai segítették egy házaspár beépülését a közösségbe. A lépéseket

megkönnyítette, hogy a lakosok párhuzamokat vonnak az ott lakók és érkezők között. Először is a Hajnal nevezetű szállásadók az érkezőket (Hajnal Virág, Papp Richárd) rokonként kezelték. Ezután Papp Richárd és a falubeli Mókus tanító között kerestek megfeleléseket. A kávézás is a beépülés egy része, stációja, a faluban ugyanis az összetartozás jelének tekinthető. A rokonsági rendszer, valamint a falu kisebb egységei közötti viszony fontos szerepet játszik, segíti a falu belső világának megértését.

Egy szerémségi magyar szórványközösség világi című, szintén Hajnal Virág által írt tanulmány tovább vezet Dobradó világában. „Külön világnak” tekinthető, hiszen az ott lakók a „déli világ” lakosaiként határozzák meg magukat. A mikroközösség tagjainak alapvető közösségbe épülést jelent a nagycsalád, a rokonság, melyre épül a dobradóiak által interpretált „dobradói” és ezen túli külső világképet kapunk a közösség mássághoz való viszonyáról, mely egyrészt dialektikus, másrészt a multikulturális környezetnek köszönhetően „nem tolerálják az intoleráns” fellépést. A nevekhez való dobradói viszonyulásról is olvashatunk, eszerint a Dalibor magyar név, a Terebesi vezetéknev azonban már nem számít magyar névnek.

A dobradói beszélőközösség a kötet harmadik tanulmánya. A nyelvészeti antropológia egyes vonásait kérdőívek segítségével próbálta vizsgálni Hajnal Virág. A kérdőívben szereplő vallás, nemzetiség fogalmak ismeretlenek. A multietnikus környezetben a közösség a szerb, horvát és a magyar nyelvet használja. Az aktuális nyelvhasználat a helytől, környezettől, a beszélgetés situációjától függ. A legbelső színtereken a magyar, a külső nyelvhasználatban (pap, orvos) inkább a szerb nyelv használatos.

A következő három tanulmány Papp Richárd kutatásait dolgozza fel. *A Református identitás és magyarságtudat a Délvidéken* című tanulmány azt vizsgálja, hogy mennyire függ össze a református felekezethez való tartozás a magyar identitással. A református identitás egyfajta elhatárolódást jelent a velük interetnikus környezetben élő szerbektől. Az elhatárolódás mellett Bácsfeketehegyen ez valamiféle megmaradást is jelent a történelmi folyamatok során. Zentán más a helyzet, a református identitásnak más jellege van az ott többségben élő katolikusokkal szemben. A tanulmányból megismerhetjük Magyarittabé és Bácskossuthfalva nemzeti rítusait, melyek rámutatnak a vajdasági magyar világokra.

Többes kötődések a délvidéki magyarok identitástudatában december 5-e tükrében című tanulmány a magyarországi 2004. dec. 5-e hatásait interpretálja. A vajdasági magyarok csalódottságát, egyes esetekben már a történelem csalódásmentes fogadtatását mutatja be. Elmélyül a két ország közti határ fizikai és szimbolikus értelemben is. Az interjúalanyok közléseiből vizsgálható a magyar–vajdasági magyar viszony, melynek kapcsán fény vetül a vajdasági magyar identitástudat elmélyülésére.

A kötet címét reprezentáló *Közelből is távol* című tanulmány az 1956-os forradalomnak és szabadságharcnak a délvidéki magyarok identitásában alkotott szerepét vizsgálja; a forradalomhoz való lehetséges viszonyokról alkotunk képet. Ez a kép a Délvidék mint nemzetrésztudatának a jelölt korszakban való felerősödésére mutat. Ugyanakkor az olyan elszigetelt részekben, mint Dobradó, a lakosoknak semmilyen ismeretük sincs 1956-ról.

A *mi kávénk* című tanulmányban az egyik alany így jellemezte az ottani magyarságot: „Azért a mi kávénk, mert olyan, mint mi, vendégszerető, meleg, olyan igazi balkáni, nem rohan, van ideje a másakra, és délibb, melegebb, barátságosabb, mint máshol Európában.” A tanulmányból kiderül, a kávézás egyfajta mentalitáskategóriának számít. Az asszonyok a szerbektől ismerték meg a kávé fogalmát, azok meg a törököktől. A szerbekkel való kapcsolat új jelenséget hozott a faluba. A szimbolikus jelleggel bíró kávé az interperszonális kapcsolatok jelképe, az értékrend egyik alapja. A nap meghatározó szakaszaiban fogyasztják, főleg közeliakkal, rokonokkal, szomszédokkal. Más közösségekben, Feketicsen, Zentán más-más jelleggel bír a kávézás. A feketicsiek elmondása szerint a kunhegyesi testvérek a Feketicsen tett látogatás alkalmával nem itták a törökkávé, s ebből kirajzolódott egyfajta kulturális különbség. Kitapintható az észak–dél reláció. „Aki a mi kávékat issza, az úgy fog máskor is viselkedni, ahogy az megfelelő, bármerre is lesz, és máshol is olyanok közt fogja otthon érezni magát valahol ott félúton a Balkán meg Európa, Észak és Dél, anyaország meg a szerbek között.”

Az *Én pravoszláv katolikus vagyok* című tanulmányból kiderül, Dobradóban a közösség vallási élete a horvát egyházi szervezethez tartozik. Bár homogén magyar közösségnek számít, az egyik interjúalany azt nyilatkozta, hogy azt jobban megértik, viszont otthon a szakrális kommunikáció magyar. „Nincs magyar, meg nincs horvát vagy szerb Isten, csak más vallást tartunk”, nyilatkozták. A közösségben nagy szerepet játszik a vallás. Általában a családot összehozó nagy események vallási jelleggel bírnak.

A kötet utolsó tanulmánya, a *Tömb és szórvány: kulturális távolságok?* fényt vet a mikroközösség értékrendjére. A „bácskaiak” segítsége, ennek várható következményei az ellentétükbe csaptak át. Helyi identitásuk, „déli világhoz való tartozásuk” tudata még jobban elmélyült. A különbség, amely a „szrémi” magyarok között fennáll, bizonyos kommunikációs problémákra is rámutat.

Láthatjuk, hogy a kötetben szereplő tanulmányok kis világokat, e világok önmeghatározását mutatják be. E kis világok más törvények szerint egzisztálnak, más értékeket képviselnek, de emberszeretetük és kedvességük Hajnal Virág és Papp Richárd megnyilatkozásaiban kifejeződik.